

ların tartışılması sırasında yaptığı katkıları ile Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Cemiyeti'nin ana unsurlarından biri olmuştur (Mardin, *Medenî Hukuk*, s. 164). Cevdet Paşa, kendisine bir süre hocalık da yapmış olan Halil Efendi'nin fıkıh bilgisinden çok yararlanmıştı. Yakından tanıdığı Halil Efendi'yi, ulemâdan bir zat olduğu halde "umûr-ı hâriciyyesi kıt", çocuk gibi her şeye aldanan ve devlet erkânı tarafından aldatılabileceğine ihtimal vermeyen saf, kişiliği zayıf bir kimse olarak tanımlamaktadır (*Ma'rûzât*, s. 230). Onun derin bir hukuk bilgisine sahip olduğu, bazı fıkıh kitaplarına şerhler yazarak yorum ve tenkitler yaptığı bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevdet, *Tezâkir*, IV, 9, 11, 84; a.mlf., *Ma'rûzât*, s. 230; *Sicill-i Osmânî*, II, 309; Fatma Âliye Hanım, *Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı*, İstanbul 1332, s. 19; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 608-609; Abdurrahman Şeref, *Tarih Musâhabeleri*, İstanbul 1339, s. 311; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat ve Rüşdî Paşaların Tevkiplerine Dair Vesikalar*, Ankara 1946, s. 54; Ali Fuat Türkoglu, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye* (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1957, s. 103; Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, s. 126-127, 819-822; a.mlf., *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, Ankara 1996, s. 16, 18, 20, 21, 60, 164; Mâbeynci Fahri Bey, *İbretnümâ* (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1968, s. 125, 130, 131; Danişmend, *Kronoloji*², IV, 260; V, 157; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 209-211.

MEHMET İPŞİRLİ

KARA HOCA

(bk. ALÂEDDİN ALİ ESVED).

KARA MEMİ

Kanûnî Sultan Süleyman döneminin ekol sahibi sernakkaşı.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Kanûnî Sultan Süleyman dönemi saray ehl-i hiref, mevâcib, masraf vb. defterlerinde Rum nakkaşları arasında adı Kara Mehmed Çelebi (TSMA, nr. D 4104), Mehmed-i Siyah (TSMA, nr. D 9613-3) ve Kara Memi (TSMA, nr. D 9612) şeklinde geçmektedir. Sanatkârin Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi kayıtlarından müzehhip ve ressam olarak saray hizmetinde bulunduğu ve II. Selim döneminde de hayatta olduğu anlaşılmaktadır.

Tezhip sanatını saray nakışhânesinde İranlı Âgâ Mîrek'in talebesi ressam Şahkulu'nun (ö. 963/1556) nezâretinde öğ-

rendi. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan Rebûlâhîr 932 (Ocak 1526) tarihli ehl-i hiref mevâcib (maaş) defterindeki kayda göre Şahkulu, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferi dönüşü Tebriz'den Amasya'ya getirmiş olduğu sanatkârlardandır. Daha sonra İstanbul hassa harcına havale edilmiş, 1 Muharrem 927 (12 Aralık 1520) tarihli ehl-i hiref defterine kaydedilmiştir. Şahkulu, Osmanlı nakış sanatının klasik çağını oluşturan sanatkârların başında ve saz yolu üslûbunun temsilcisi olarak Kara Memi gibi pek çok müzehhip yetiştirmiştir. Rebûlevvel 952 (Mayıs 1545) tarihine ait maaş defterinin dokuzuncu sırasında Mehmed-i Siyah'ın günlük 16.5 akçe aldığı kayıtlıdır (TSMA, nr. D 9613-3).

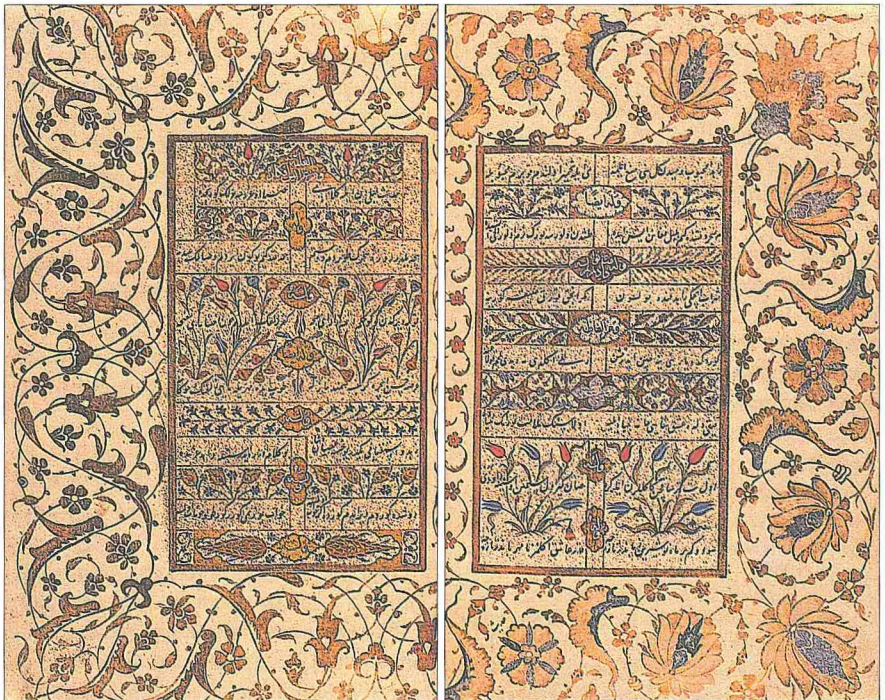
Kara Memi, hocası Şahkulu'ndan sonra cemâat-i nakkâşânın Rûmiyân bölümü başında günlük 25.5 akçe ücretle nakkaşbaşı olarak görevlendirilmiştir (Muharrem 965-966 [Kasım 1557-1558] tarihli ehl-i hiref defteri, vr. 12^a). Devrin sanat anlayışını etkileyen kendi üslûbunu bu dönemde ortaya koymuştur. Elinden çıkmış tezhipli elyazması kitap, ferman ve vakfiyelerdeki yarı üslûplaşmış çiçek motifleriyle bahar dalı kompozisyonlarında yeni bir

üslûp ve anlayış getirdiği açıkça görülmektedir.

Hamburg Kunst und Gewerb Müzesi'nde bulunan Rebûlâhîr 961 (Mart 1554) tarihli Muhibbî divanı Kara Memi'nin üslûbunu müjdeleyen ilk imzalı örnek olarak kabul edilir. Bilinen diğer imzalı eserleri Nuruosmaniye Kütüphanesi ile (nr. 3873) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 5467) kayıtlı Şâban 973 tarihli (Mart 1566) *Divân-ı Muhibbî* tezhipleridir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüsha 370 varak, 165 x 263 mm. ebadında, âharlı, âbâdî, şeker, krem, sarı, yavru ağız, fıstıkî renk kâğıtlara Mehmed Şerif Efendi'nin ince nesta'lik hatıyla yazılmıştır. Metin dış pervazı renkli halkâr tekniğinde tezhip edilmiş yarı üslûplaşmış gül, karanfil ve lâleler, bahar dalı motifleriyle koltuk, beynessutur tezhibi, hatâyî ve rûmî motiflerinin hâkim olduğu halkâr tekniğinde dış bordür tezhibi Kara Memi üslûbunun en olgun dönemini temsil etmektedir.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yer alan (Emanet Hazinesi, nr. 49), XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı saray nakışhânesinde restore edilmiş 745 (1344) tarihli Abdullah Sayraffi ketebeli mushafın cilt

Tezhibi Kara Memi'ye ait olan *Divân-ı Muhibbî*'nin iki sayfası (İÜ Ktp., nr. 5467, vr. 359^b-360^a)

yan kâğıdı üzerindeki “tezhibeş be-kalem-i Kara Mehmed Çelebi ser-nakkâşân-ı dergâh-ı âlî üstâdû'l-küttâb fî sene 962” ibaresi bu mushafın da onun eliyle tezhip edildiğini göstermektedir. Kara Memi üslûbunun en gelişmiş özelliklerini aksettiren bu mushaf 16 x 23 cm. ölçüsünde ve 330 varaktır. Âharlı koyu krem rengi kâğıt üzerine nesih hatla on beş satır yazılmış ve metnin etrafı devrinin özelliğine uygun cetvelsizken sonradan altın cetvel çekilmiş ve tezhip edilmiştir. Üç varak halindeki zahriye sayfası, serlevha, Fâtîha ve Bakara sûrelerinin ilk âyetleri, 329^b, 330^a, 330^b sayfaları tam sayfa tezhipli, 3^a, 4^a sayfalarının bordür halinde etrafı tahrirli halkâr, sûre başları ve cüz, aşır, hizb âyet gülleri tezhiplidir. Kara Memi'nin bu eserinde de yarı stilize çiçek motifleri görülür. 330^b sayfasında, sûre başı ve gül tezhiplerinde geleneksel rûmî ve hatâyî motiflerine yepyeni bir uygulama ile bir canlılık katmıştır.

Kara Memi tarzının izleri görülen diğer imzasız eserler arasında Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (Revan Köşkü, nr. 738; İÜ Ktp., TY, nr. 6976) *Dîvân-ı Muhibbî* tezhibi, aynı yerdeki (Revan Köşkü, nr. 824; Emanet Hazinesi, nr. 2851) lake cilt kabı ile 947 (1540) tarihli kırk hadis (Emanet Hazinesi, nr. 2851), Ahmed Karahisârî'nin 953'te (1546-47) istinsah ettiği mushaf-ı şerif (Yeni Yazmalar, nr. 999), Kanûnî Sultan Süleyman tuğrası (Güzel Yazılar, nr. 1400), yine Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı (Hazine, nr. 1517) 965 (1558) tarihli Ârifî Fethullah Çelebi'nin *Şehnâme-i Âl-i Osmân* adlı eserinin V. cildini oluşturan *Süleymanname*'si, İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde kayıtlı (nr. 2191) 947 (1540) tarihli Hürrem Sultan vakfiyesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (FY, nr. 1426), Şah Mahmûd Nîşâbü'rî murakkâ diye bilinen albüm içindeki meşhur İranlı hattatların kıta tezhipleri zikredilebilir. Bu eserler tezhip tekniği, renk ve desen kompozisyonu bakımından Kara Memi tarzında olmakla beraber saray nakışhânesinde çalışan pek çok uzman sanatkarın ortak işidir.

Süleymaniye Camii için yazılan mushaf-ların tezhip ve cilt masraflarını gösteren İstanbul saraylarına ait 960-963 (1553-1556) tarihli muhasebe defterlerinde zikredilen nakkaşlar arasında Kara Memi'nin bir mushaf tezhip ettiği ve karşılığında 6000 akçe aldığı kaydedilir. Saray sanatkarlarının padişaha takdim ettikleri

bayram hediyelerini ve karşılığında aldıkları ihسانları gösteren Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki (nr. D 8244) tarihsiz belgede, on yedi nakkaş arasında on altıncı sırada nakkaş Kara Memi'nin bir nakışlı divit, on beş boyalı kalem getirdiği kaydedilir.

Saray nakkaşları sadece saray kitaplığı için kitapların tezhip ve minyatürlenmesinde değil aynı zamanda sarayın ve padişahın inşa ettirdiği eserlerin tezyinatını yapmakla da sorumlu idiler. Nitekim Süleymaniye Camii'nde kubbe ve kemerlerin tezyinatı (kalem işi) için Kara Memi'nin on günlük mesaisine mukabil 120 akçe aldığı yazılıdır (Barkan, I, 177).

Osmanlı saray nakışhânesinde gelişme zemini bulan tezhip sanatı XVI. yüzyıl ortalarında Şahkulu, bilhassa Kara Memi ve öğrencilerinin zevk ve dehasıyla altın çağını idrak etmiştir. Yetiştirdiği bu öğrenciler arasında oğlu da yer almaktadır. Osmanlı sanatında sadece tezhipte değil camilerin çini ve kalem işleri, saray için imal edilen halı, kumaş ve el işlemlerinde, ahşap, maden ve kuyumculuk işlerinde Kara Memi üslûbu uzun müddet hâkim olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

TSMA, nr. D 4104, D 8244, D 9612, D 9613-3; Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 65, 67; Süheyl Ünver, *Müzehip Kara Memi*, İstanbul 1951; Rifkî Melûl Meriç, *Türk Nakış San'atı Tarihi Araştırmaları*, Ankara 1953, s. 3, 5, 7; vesikalar, I; Ömer Lütfi Barkan, *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550-1557)*, Ankara 1972, I, 177; Esin Atıl, *The Age of Sultan Suleyman the Magnificent*, Washington 1987, s. 29-107; Coşkun Ak, *Muhibbî Divanı*, Ankara 1987, s. 31-39; Nurhan Atasoy - J. Raby, *İznik Seramikleri*, London 1989, s. 222-223; M. Rogers, “Kara Mehmed Çelebi (Kara Memi) and the Role of the Ser-nakkâşân”, *Suleyman the Magnificent and His Time*, Paris 1992; Müjgân Cumbur, “Kanunî Sultan Süleyman'ın Başmüzehhibi, Kara Memi”, *Önasya*, II/23, Ankara 1967; Haydar Yağmurlu, “Tezhip Sanatı Hakkında Genel Açıklamalar ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde İmzalı Eserleri Bulunan Tezhip Ustaları”, *Tet.D.*, sy. 13 (1973), s. 102-103; Zeren Tanındı, “13-14. yy. da Yazılmış Kur'an'ların Kanuni Döneminde Yenilenmesi”, *Topkapı Sarayı Müzesi: Yükk-1*, İstanbul 1986, s. 140-152; İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlı Sarayı'nda Ehl-i Hiref (Sanatkarlar) Defteri”, *TTK Belgeler*, XI/15 (1986), s. 26; Filiz Çağman, “Kanunî Dönemi Osmanlı Saray Sanatçıları Örgütü, Ehl-i Hiref”, *Türkiyemiz*, XVIII/54, İstanbul 1988, s. 15; Yıldız Demiriz, “16. Yüzyıl Kur'an Tezhipleri Hakkında Bazı Notlar”, *STY*, sy. 13 (1988), s. 63-72; Gülbün Mesara - Şeyda Can, “Konstantiniyye, H. 971/M. 1563 Tarihli Divân-ı Muhibbî ve Ünlü Sanatkarı Müzehip Kara Memi”, *Art Decor*, sy. 49, İstanbul 1997, s. 108-116.

GÜLNUR DURAN

KARA MURAD PAŞA

(ö. 1065/1655)

Osmanlı sadrazamı.

1004 (1596) yılı civarında doğdu. Arnavut asıllı olup babasının adı Mustafa'dır. I. Ahmed döneminde Yeniçeri Ocağı'na girdi ve saksoncu ortasında yetişti. Ardından odabaşılığa, çok geçmeden de yayabaşılığa terfi etti. Saksoncubaşı olduktan sonra 1048'de (1638) IV. Murad'ın Bağdat Seferi'ne katıldı. Bağdat'ın İran işgalinden kurtarılmasının ardından zağarcıbaşı unvanıyla bir süre orada kaldı.

1055'te (1645) kul kethüdâlığına yükseltilen Murad Ağa, uzunca bir süredir ocak içinde terkedilmiş bazı âdet ve törenleri ihya etti (Naîmâ, IV, 111). Bu sıfatla yeniçeri ağasına vekâleten bir kısım yeniçerilerle birlikte Girit'e gitti ve Venedikliler'le savaştı. Bazı kalelerin alınmasında ve özellikle Hanya'nın zaptında önemli rol oynadı (Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-ibrâr*, s. 630), bir süre sonra sekbanbaşılığa getirildi. Girit adasının kuzeybatı ucundaki Kisamo Kalesi'nin de zaptını sağlayan Murad Ağa, Deli Hüseyin Paşa'nın Girit serdarlığı döneminde bir süre Hanya muhafazılığı yaptı (Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 282, 283). Bu arada sekbanbaşılıktan alınmıştı.

İstanbul'a döndükten sonra Sultan İbrâhim'in halî olayına karıştı. Ocakta resmî görevi olmamasına rağmen nüfuzu büyüktü. Vezirîâzam Hezarpare Ahmed Paşa'nın devlet adamlarından talep ettiği kürk ve amber bedelini vermek istemeyen ocak ağaları Kara Murad Ağa'nın etrafında birleşmişti. Ahmed Paşa ocak ağalarını topluca öldürtmek isteyince Murad Ağa'nın evinde toplanan ağalar Ahmed Paşa'yı ortadan kaldırmaya karar verdiler ve isyan hazırlığına başladılar (a.g.e., II, 327). Fâti Camii'nde toplanan âsiler önce Ahmed Paşa'yı parçalayarak öldürdüler, ardından Sultan İbrâhim'i tahttan indirip yerine yedi yaşındaki oğlu IV. Mehmed'i tahta geçirdiler. Murad Ağa, cülûsu müteakip 29 Zilhicce 1058'de (14 Ocak 1649) yeniçeri ağalığına getirildi (a.g.e., II, 329). Yeni sadrazam Sofu Mehmed Paşa'nın ocak ağalarından Sarı Hüseyin Kethüdâ'yı öldürtmesi ve Kösem Sultan'ı ortadan kaldırmak istemesi üzerine vezirîâzama kin bağlayan Murad Ağa durumdan büyük vâlide sultanı haberdar etti ve buna karşılık ondan sadrazamlık sözü aldı.